

***Lezing ambtsdragersconferentie
Gereformeerde Gemeenten
Barneveld 22.9 en Goes 29.9.01.***

J. Bloemendaal.

*Co-referaat:
Christelijke hulpverleningsinstelling en pastoraat.*

1. Intro.

Onlangs vertelde ik aan mijn naaste collega's dat mij gevraagd was een bijdrage te leveren aan deze conferentie. Ik vroeg hen een reactie op het thema. Eén van hen zei tegen mij - hetgeen de ander beaamde - dat ik een deemoedige houding moest aannemen bij dit onderwerp. Hij lichtte dit toe, door te zeggen dat christelijke hulpverleningsinstellingen zich blijvend hebben te realiseren dat het pastoraat een belangrijke plaats heeft in het leven van een gemeentelid. En dat met name de christelijke hulpverleningsinstellingen zich blijvend hebben in te spannen de relatie naar de ambtsdrager open, transparant en functioneel te houden. Daarmee was de toon voor mijn deelname aan deze dag gezet.

2. Opdracht.

Aan mij is gevraagd het thema van deze dag te belichten vanuit de organisaties die hulpverlening bieden. En met name de vraag: 'Hoe kijken deze organisaties aan tegen de pastorale zorg die geboden wordt'. Maar ook vragen als: 'Zijn er spanningsvelden? Is er samenwerking mogelijk?' en ook: 'Hoe wordt de pastorale zorg ervaren?'

Dit noodzaakt mij om enige beperking aan te brengen. Christelijke organisaties zijn er vele in ons land. Ver weg - die het alleen nog in naam zijn - en dichtbij. Ik denk bij dit laatste aan bijvoorbeeld Siloah, zorgaanbieder in de gehandicaptenzorg uitgaande van onze gemeenten en aanverwante organisaties: Helpende Handen, als oudervereniging, OnderDak, De Vluchtheuvel en Eleos.

Mij is gevraagd dit thema te belichten vanuit De Vluchtheuvel en Eleos.

Wat zijn de verschillen tussen deze beide organisaties?

3. Verschillen tussen de Vluchtheuvel en Eleos

De Vluchtheuvel is een eerstelijns organisatie voor psychosociale hulpverlening uitgaande van de Ger. Gemeenten. De hulpverleners zijn allen opgeleid als maatschappelijk werker. Deze stichting is niet gesubsidieerd en wordt daarom bekostigd uit vooral de diaconale kassen. De Vluchtheuvel heeft ongeveer 350 cliënten ingeschreven staan. De problematiek die behandeld wordt, bestaat voornamelijk uit relatieproblemen en psychische problemen.

Eleos, Stichting gereformeerde geestelijke gezondheidszorg, is een interkerkelijke ggz-instelling op gereformeerde grondslag. Eleos kent verschillende zorgvoorzieningen: een kliniek te Bosch en Duin met 64 zorgplaatsen, 7 beschermende woonvormen met 130 plaatsen (aan beschermd wonen), 5 dagactiviteitencentra met 300 deelnemers, 3 hoofdvestigingen ambulante zorg waar dit jaar 75.000 gespreksactiviteiten plaats zullen vinden.)

Het gaat in de ambulante zorg om psychiatrische (verband houdend met ziekte) en ernstige psychosociale (moeilijke en ingewikkelde maatschappelijke) problemen.

Binnen Eleos werken 350 medewerkers (250 fte).

Hiervoor moet ik terecht bij wat De Vluchtheuvel en Eleos hierover op papier hebben staan en wat in de praktijk nagestreefd wordt.

Het jongste beleidsplan van De Vluchtheuvel vermeldt:
Identiteit en kwaliteit.

Ook identiteit is een kwaliteitsaspect van het werk. Waar nodig wordt tijdens het traject van de hulpverlening de geloofsbeleving van de cliënt betrokken. Bijbelse principes voor de omgang met mensen in nood kunnen een plaats krijgen in de hulpverlening. Ter bevordering van het welzijn van de cliënt wordt - waar mogelijk en gewenst - samenwerking voorgestaan met de plaatselijke pastorale verzorging.

Verder vermeldt de algemene folder onder het kopje: Geestelijke herkenning:

‘De problematiek die zich aandient, is nauw verweven met vragen op godsdienstig terrein. De hulpverleners kunnen vanuit hun kerkelijke achtergrond en betrokkenheid hierin meedenken. Bovendien kan, zonodig, een directe verbinding met het pastoraat gelegd worden. Hierdoor is de specifieke plaats van De Vluchtheuvel gekenmerkt’.

Bij Eleos is het document: ‘De missie voor de gefuseerde gereformeerde ggz’, met name punt 7 van belang. Ik citeer:

‘Er wordt, met in achtneming van wet- en regelgeving, adequaat afgestemd, dan wel samengewerkt met familie, pastoraat, cliënten-vertegenwoordigers en andere zorgverlenende instanties.’

Elders wordt dit uitgewerkt en hier lezen wij: *‘De gereformeerde ggz heeft daarbij altijd aandacht gehad voor afstemming en samenwerking met pastoraat en gemeente, maar op dit terrein kan nog wel meer gedaan worden.’*

4. Doorvertaling naar de praktijk.

In de werkdocumenten is de uitwerking voor de praktijk terug te vinden.

De Vluchtheuvel.

In het aanmeldingsformulier staat de vraag die de aspirant cliënt gevraagd wordt te beantwoorden:

‘Is er een ambtsdrager betrokken bij uw situatie? Ja/nee; zo ja, wie? (naam en telefoonnummer).’

Bij het intakeverslag moet de hulpverlener aan de hand van de vragen

die hij de cliënt stelt, rapporteren over sociale steun en geloofsbeleving. Hieronder kunnen ook de pastorale aandachtspunten vermeld worden.

Eleos

Voor een instelling voor geestelijke gezondheidszorg is het noodzakelijk om de werkwijze te beschrijven. Dit is voor iedere zorgvorm gedaan.

Ik noem de beschrijving van het pastoraat zoals die in de werkwijze Volwassenenzorg is opgenomen, aangevuld met een enkele zin uit de werkwijze Kinder- en jeugdzorg.

De werkwijze vermeldt:

‘Naast een goede matching op het gebied van de christelijke levensovertuiging stelt Eleos zich ten doel op actieve wijze die levensovertuiging bij de hulpverlening te betrekken.’

Hierbij kunnen ook de mogelijkheden benut worden die vanuit de christelijke gemeenten en het pastoraat geboden kunnen worden...’

Binnen de zorgrelatie is er dan in bepaalde zin ook ruimte voor pastorale zorg door de hulpverlener. Dat betekent minimaal dat er openheid is bij de hulpverlener ten aanzien van de pastorale nood.

Bij deze zin staat een noot die voor u als ambtsdragers hoogst interessant is en waar wij in de forumbespreking aandacht aan kunnen geven.

Er staat: *‘De vraag die hierbij rijst is of het zorgaanbod niet gecompleteerd zou moeten worden door het pastoraat bij de hulpverlening, eventueel in teamverband, te betrekken...’*

Het pastoraat in de directe leefomgeving zal daartoe, zoveel mogelijk via de zorgvragende zelf, geactiveerd kunnen worden. Het in de ambulante zorg als discipline binnen het teamverband opnemen van pastoraat bij het zorgproces gaat waarschijnlijk te ver. Dit kan leiden tot een te grote verwevenheid van professionele tweedelijns geestelijke gezondheidszorg en het pastoraat.

De werkwijze Kinder- en jeugdzorg verwoordt het thema pastorale zorg als volgt:

Wanneer tijdens onderzoek of behandeling blijkt dat het wenselijk is

om pastorale zorg in te schakelen zal hiertoe een beroep gedaan worden op pastoraat vanuit de eigen kerkelijke gemeente van de hulpvragende. Pastorale zorg van de directe leefomgeving biedt optimale mogelijkheden voor een goede integratie van die zorg en onderscheidt zich ook van professionele geestelijke gezondheidszorg.

Bij Eleos omvatten deze vragen een omvangrijk deel van het intake-rapport en hiermee onderscheidt het zich meteen van een doorsnee andere ggz-instelling.

Ik zal deze vragen noemen:

De intakevragenlijst (dit is de lijst die hulpvrager ontvangt om in te vullen evt. samen met de hulpverlener) vermeldt:

1. *Bent u kerkelijk meelevend? Nee / ja, op welke manier?*
2. *Kunt u iets zeggen over uw geloofsbeleving?
(bijv. of u regelmatig in de Bijbel leest, hoe belangrijk bidden voor u is, of u steun hebt hieraan, of dat die u juist verontrusten, of u gebukt gaat onder bepaalde angsten of schuldgevoelens)*
3. *Kunt u iets zeggen over het eventuele verband tussen uw geloofsbeleving en uw problemen? (Is het geloof u tot steun? Of beangstigt het u juist? Worden uw problemen extra bemoeilijkt door geloofszaken?)*
4. *Voelt u zich verbonden met de kerkelijke gemeente of groep waartoe u behoort?*
5. *Hebt u steun van het pastoraat en de gemeente(leden)? Nee / ja, zo ja, wie.*
6. *Hebt u wel eens bijzondere geloofservaringen gehad die uw leven beïnvloed hebben? Wilt u die beschrijven?*

Tot zover wat in enkele werkdocumenten opgenomen is.

Verwijzen / aanmelden.

Ik zal onder dit onderdeel meteen antwoord geven op de vraag die mij gesteld is, of ambtsdragers ook kunnen verwijzen naar de De Vluchtheuvel en Eleos.

Eerst even iets over het woord verwijzen. Dit woord kennen wij vooral uit de medische wereld waar een huisarts iemand verwijst naar een specialist.

Er wordt bij Eleos, Volwassenenzorg onderscheid gemaakt tussen de aanmelding en een verwijzing.

Een aanmelding kan plaatsvinden door de zorgvrager zelf, een familielid en het pastoraat.

Er wordt dan wel gevraagd om een verwijzing (verwijsbrief) door een huisarts of een andere deskundige (collega 2^e lijnsinstelling). Pas dan wordt de zorgvraag in behandeling genomen. De huisarts krijgt hiervan altijd bericht.

Bij De Vluchtheuvel kan een ambtsdrager bellen voor iemand die hulp nodig heeft. Geadviseerd wordt dan dat het gemeentelid zelf belt om een afspraak te maken.

Zelf spreken de cliënten soms wel over verwijzing door de ambtsdrager. Dit heeft dan de betekenis van attenderen op; meld je daar aan voor hulp.

Voor jongeren en ouders tot 18 jaar vindt de aanmelding voor Eleos en De Vluchtheuvel (en ook de SGJ) plaats via de Toegang voor Gereformeerde Jeugdzorg, u welbekend uit actie 'Een (t)huis voor jongeren'. Ook bij dit centrale nummer kan een ambtsdrager een jongere of het gezin aanmelden. Men vraagt dan wel aan u of dit gebeurt met medeweten/ instemming van jongeren en ouders.

In de praktijk komt het maar op beperkte schaal voor dat ambtsdragers iemand aanmelden.

5. Privacy.

Kun je als ambtsdrager overleggen over een cliënt/patiënt? Anoniem kan dit altijd. Ik zal u een voorbeeld geven. Maakt u daar ook gebruik van! Daarvoor zijn de (pastores)sprekuren ook bestemd.

*Een predikant met de vraag: 'Hoe moet ik het volgende aanpakken?'
Dan volgt het verhaal:*

'Ik heb een moeder en dochter van 18 jaar op bezoek gehad. De situatie thuis wordt onleefbaar. Vooral de kinderen dringen er op aan dat moeder stappen onderneemt, omdat ze bang zijn dat moeder en hun jongste zus er onderdoor gaan.'

In het verleden heeft moeder wel wat hulp gehad, maar vader weigert tot nu toe ieder contact met hulpverlening. Bovendien schijnt vader op buitenlandse reizen voor de zaak met andere vrouwen omgang te hebben.'

In zo'n telefoongesprek met de predikant kun je dan als hulpverlener nagaan welke stappen er al gezet zijn in het verleden, wat de reactie van ouders en kinderen daarop was, wat eerdere hulpverlening voor mevrouw betekende en, heel belangrijk, wat zij zèlf wil in dit geval. Verder is besproken dat hier niet alleen een vraag kan liggen naar hulpverlening, maar dat ook het pastoraat hierin een eigen taak heeft.

Overleggen over iemand die bij de instelling ingeschreven staat als patiënt of cliënt, wordt een stuk lastiger, als de naam van de bewuste persoon bekend is.

Voor Eleos als gezondheidszorginstelling geldt de 'Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst'. Bij De Vluchtheuvel gelden gelijksoortige privacyregels.

Als algemeen uitgangspunt geldt, dat de cliënt/patiënt hiervoor - eigenlijk schriftelijk- zijn of haar uitdrukkelijke toestemming moet geven.

In de medische wereld is het zo dat uitsluitend de hulpverleners die bij de behandeling betrokken zijn op de hoogte zijn van de situatie en uiteraard de secretaresse, die de rapporten uitwerkt.

6. Hoe ervaren hulpverleners het pastoraat?

Om hier wat inzicht in te verkrijgen, heb ik de afgelopen maand aan de hulpverleners van De Vluchtheuvel en Eleos in Dordrecht enkele vragen voorgelegd die betrekking hebben op de contacten en de verhouding met het pastoraat.

Het gaat hier niet om een uitvoerig onderzoek, maar om de beantwoording van enkele vragen door zo'n 25 hulpverleners. Het is slechts een indruk.

1. Anoniem voorleggen

Het anoniem voorleggen van een bepaalde probleemsituatie aan een hulpverlener komt soms voor, maar niet heel regelmatig. Een uitzondering vormt een hulpverlener die veel contacten met ambtsdragers heeft en de werker die het pastores-spreekuur doet. Ik zal u een recent voorbeeld noemen.

Een ouderling vraagt op een pastores-spreekuur hoe hij het beste een jonge vrouw kan verwijzen naar Eleos, omdat zij naar zijn inschatting hulp nodig heeft.

Deze jonge vrouw zegt dat ze juist zo goed met de ouderling kan spreken over geestelijke zaken en de andere problemen die zij heeft en als hij haar verwijst - wegstuurt in haar beleving - dan heeft zij niemand meer; het leven heeft geen zin voor haar en het gevaar dreigt dat zij zichzelf dan niet in de hand heeft en een eind aan haar leven zal maken. Ze zegt ook wel eens met deze gedachten langs de waterkant te lopen.

Een regelmatig telefonisch overleg tussen hulpverlener en ouderling volgt. De hulpverlener dringt erop aan haar niet te zeer onder druk te zetten voor de stap naar de hulpverlening, maar haar eerst erkenning te geven voor haar moeite deze stap te zetten. Ook adviseert hij deze situatie met een of enkele mede-ambtsdragers te delen, zodat zij ook op de hoogte zijn.

Kort samengevat: bij deze aanpak stond de ouderling er niet alleen voor en na enige tijd had deze aanpak ook het gewenste effect.

Bij De Vluchtheuvel hebben enkelen en bij Eleos verscheidenen nooit meegemaakt dat een dergelijke vraag hen voorgelegd werd. De antwoorden van De Vluchtheuvel- en Eleos-medewerkers wijken ten opzichte van elkaar weinig af.

2. Percentage overleg

Bij De Vluchtheuvel heeft de maatschappelijk werker gemiddeld over 15% uit zijn cliëntenbestand overleg met de ambtsdrager; bij Eleos is dit -een gemiddelde- over 5% van de patiënten.

3. *Initiatief overleg*

Het initiatief tot dit overleg wordt door de maatschappelijk werker van De Vluchtheuvel genomen - uiteraard met medeweten van de cliënt - of voor een gelijk deel door de hulpverlener en de cliënt samen.

Bij Eleos is het vooral het pastoraat dat contact opneemt; in mindere mate de patiënt die zijn pastor op het spoor zet, of dat de hulpverlener het initiatief neemt tot overleg met de pastor.

Het hangt overigens wel af van de soort hulpverlening die men ontvangt.

(Bij zorgvormen als Sociale netwerkondersteuning (Vluchtheuvel) en Psychosociale mantelzorg (PMZ) is er vrijwel altijd contact met het pastoraat).

4. *Aard van het overleg*

Zowel bij De Vluchtheuvel als bij Eleos is de aard van het contact tussen het pastoraat en hulpverlening gericht op: informatie, samenwerking en vooral afstemming.

5. *Ervaringen met dit overleg*

De hulpverleners ervaren in ongeveer gelijke percentages deze contacten als plezierig, soms zakelijk van toon en vooral - dat springt eruit - nuttig.

Ook werd aangegeven dat de aard en de inhoud van de contacten soms lastig zijn. Soms is het vervelend te merken dat een ambtsdrager je probeert in een bepaalde richting te sturen of dat hij dit via je cliënt probeert te doen. Ook is er soms sprake van partijvorming - vooral bij relatieproblematiek - waarin de ambtsdrager dan een bepaalde partij kiest. Het is dan lastig te overleggen en af te stemmen welke strategie gevolgd moet worden, zo meldden enkele werkers van De Vluchtheuvel. Ook door Eleos-hulpverleners zijn dergelijke antwoorden gegeven.

Voorts is er soms teleurstelling op te merken over de verwachting van de effectiviteit van de hulpverlening.

Ik zal u ook hier een voorbeeld uit de Vluchtheuvelpraktijk geven. *In een kleine gemeente is een echtpaar dat al jaren moeilijk met elkaar omgaat. De kerkenraad heeft er om die reden ook al jaren contact mee en besluit, dat dit echtpaar beter hulpverlening kan*

vragen, omdat men voelt dat dit probleem de macht van de ambtsdragers te boven gaat.

De vrouw belt voor een afspraak; de ouderling rijdt het echtpaar en vraagt ook bij het gesprek aanwezig te mogen zijn.

Dit is ook de wens van het echtpaar. De ouderling geeft in het eerste gesprek het standpunt van de kerkenraad weer.

Samengevat komt het er op neer: de vrouw is het slachtoffer van de man en de man moet veranderen. En de hulpverlening moet dit voor elkaar zien te krijgen.

U begrijpt dat dit niet werkbaar is. Helaas was dit beeld al zo vast gaan zitten, dat het tij niet meer te keren was. Het echtpaar is gaan scheiden.

6. *Privacyregels*

Een vraag die bij dit thema hoort, is de kennis van de ambtsdrager omtrent de privacyregels. Met andere woorden dat een hulpverlener geen informatie mag verstrekken zonder de uitdrukkelijke toestemming van degene die de hulp ontvangt.

Over het algemeen genomen is deze kennis er wel en wordt dit gegeven wel gerespecteerd. Hoewel uit de beantwoording blijkt dat ook hier soms een spanningsveld ligt.

Een medewerker van De Vluchtheuvel plaatste hierbij de opmerking, die daarmee wel een sfeer schetst: 'De ambtsdrager lijkt soms te denken dat het ambt deze geheimhoudingsregels overstijgt.'

7. *Kerkelijke denominatie*

De laatste vraag had betrekking op het mogelijk ervaren van verschillen door de hulpverleners tussen ambtsdragers van verschillende kerkelijke denominaties. Deze verschillen worden over het geheel genomen niet ervaren. Wel komt uit de antwoorden naar voren dat er een groot verschil is tussen de kennis en benadering van de ene ambtsdrager en de andere.

Voorts leverde mijn vragenlijst nog een bloemlezing aan waardevolle opmerkingen op, waar ik nu niet gedetailleerd op in ga. Samenvattend kan ik hierover opmerken, dat een aantal hulpverle-

ners uitspreekt dat een regelmatig contact met het pastoraat en kennisoverdracht een belangrijk aandachtspunt blijft in de verhouding tussen pastoraat en hulpverlening. Ik bemerkte dat deze vragenlijst mensen aan het denken gezet heeft over dit onderwerp.

8. Houding en activiteiten.

Ik ben mijn referaat begonnen met de opmerking dat een deemoedige houding als hulpverlener richting het pastoraat past. Ik heb genoemd dat de christelijke hulpverleningsinstellingen De Vluchtheuvel en Eleos het pastoraat ten behoeve van hun cliënt en patiënt ter harte gaat. Ik denk dat de uitdrukking ‘elkaar dienen’ hier op z’n plaats is. Geen concurrentie of hooghartige houding ten opzichte van elkaar, maar dienend bezig zijn.

Daarin moeten wij ‘in elkaar investeren’, als ik zo eens zeggen mag.

Dat het omgaan van deze instellingen met het pastoraat geen loze woorden zijn, blijkt uit het feit dat De Vluchtheuvel tot voor kort via de GTA- bijeenkomsten in gesprek was met de ambtsdragers. Ik zou als raad aan DMZ mee willen geven dit element in de GTA voor de toekomst niet te vergeten!

Het vroegere GPZ en de GLIAGG, nu opgegaan in de nieuwe organisatie Eleos, spant zich in om de ambtsdragers te informeren en voor te lichten.

Bijvoorbeeld door desgewenst cursussen en consultatie aan te bieden aan eerstelijns hulpverleners (maatschappelijk werk, huisarts, wijkverpleegkundige e.d.) maar ook aan het pastoraat. Maak hier gebruik van.

9. Afronding en conclusies in de vorm van 4 stellingen.

Ik rond mijn bijdrage af. Over samenwerking en de spanningsvelden die er kunnen zijn, zou nog veel meer te zeggen zijn. Ik stel voor dit in de forumbespreking te doen.

Ik wil wijzen op het boek ‘Psychische nood Ambt, gemeente en hulpverlening’, onder redactie van Dr. J. van der Wal. In dit boek staan

artikelen die de moeite van het lezen en ook het bespreken met elkaar zeker waard zijn.

De stellingen:

- a. **Christelijke hulpverleningsinstellingen zijn verplicht om zich in te zetten voor een goede relatie met het pastoraat. Informatie over mogelijkheden en grenzen van de hulpverlening zijn daarvan onderdeel.**
- b. **Het pastoraat heeft de plicht tijdig overleg te plegen met de hulpverlening, eventueel gevolgd door een aanmelding.**
- c. **Een goede relatie tussen pastoraat en hulpverlening kan bevorderd worden, wanneer pastoraat en hulpverlening elkaar kennen en verder erkennen en herkennen in elkaars specifieke doelstelling en taken.**
- d. **De grondhouding van zowel de ambtsdrager en de christelijke hulpverlener wortelt in het Woord: 'Weest dan barmhartig', Lukas 6 vs 36a.**